

Nr 55

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående forskarutbildning och forskarkarriär m. m., såvitt avser ändring i studiemedelsförordningen.

Genom en den 7 mars 1969 dagtecknad proposition, nr 31, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden, föreslagit riksdagen att

dels anta ett vid propositionen fogat förslag till förordning om ändring i studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401),

dels godkänna de riktlinjer för forskarutbildning och forskarkarriär m. m., som förordas av föredragande departementschefen samt bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om grupplivförsäkring för innehavare av doktorandstipendium,

dels ock anvisa vissa anslag för budgetåret 1969/70.

Propositionen har, såvitt avser ändring i studiemedelsförordningen, hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet. I övrigt har propositionen hänvisats till statsutskottet och jordbruksutskottet.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås på grundval av 1963 års forskarutrednings huvudbetänkande (SOU 1966: 67—68) riktlinjer för reformering av forskarutbildningen och forskarkarriären m. m. Vidare föreslås en väsentlig förstärkning av det studiesociala stödet under forskarutbildningen.

Reformeringen av *forskarutbildningen* innebär att nuvarande licentiatexamen och doktorsgrad förs samman till en vetenskaplig examen, doktorsexamen. Studierna för denna examen skall läggas upp så att den effektiva studietiden kan begränsas till fyra år. En genomtänkt, systematiskt planerad utbildningsgång skall läggas upp för i princip varje enskild doktorand. I den nya forskarutbildningen avses inslaget av metodisk undervisning och handledning öka väsentligt.

Studiefinansieringen föreslås bli löst enligt samma huvudlinjer som f. n., dvs. genom särskilda stipendier samt tjänster som assistent och amanuens. I fråga om stipendierna föreslås en väsentlig kvalitativ förstärkning. Sålunda avses stipendia-terna få kontantbidrag av sammanlagt 12 500 kr. per år. Av detta belopp utgör 1 750 kr. studiebidrag inom ramen för det oavkortade studiemedelsbelopp, vilket ifrågavarande doktorander avses få rätt att erhålla. Förslag om en härav föranledd ändring i studiemedelsförordningen läggs fram. Därutöver förs fram förslag om

att innehavare av det nya doktorandstipendiet skall erhålla efterlevandeskydd genom anslutning till statens grupplivförsäkring. Antalet stipendier avses öka successivt.

Beträffande *forskarkarriären* föreslås i propositionen endast vissa justeringar av nuvarande ordning.

De i propositionen framlagda förslagen utgör ett *principprogram* för en successivt genomförd reform.

Det av andra lagutskottet behandlade författningsförslaget har följande lydelse.

Förslag
till
Förordning
om ändring i studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401)

Härigenom förordnas, att 11 § studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Det belopp _____ av basbeloppet.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under termen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler som fastställas av Konungen. Studiemedel och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under termen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler som fastställas av Konungen. Studiemedel, *doktorandstipendium* och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Vad i _____ makes inkomst.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1969. Äldre bestämmelser skall tillämpas även efter ikraftträdandet i fråga om doktorandstipendium till studerande som bedriver studier för vinnande av doktorsgrad.

Departementschefen

I fråga om *studiefinansieringen* anför *föredragande departementschefen, statsrådet Palme*, till en början att de väsentligaste möjligheter till studiefinansiering som studerande på forskarutbildningsnivå har att tillgå är dels licentiand- och doktorandstipendier, dels assistent- och amanuensjänst samt att härtill kommer möjligheten för högstadiestuderande att på samma villkor som övriga studerande vid universitet och högskolor erhålla studiemedel.

Efter att utförligt ha behandlat frågan om assistent- och amanuensjänsterna fortsätter statsrådet Palme.

Utredningens förslag om särskilda, extra ordinarie tjänster för dem som genomgår forskarutbildning utan att ha assistent- eller amanuensjänst är jag inte beredd att förorda. Enligt utredningen bör man kunna ställa i huvudsak följande krav på studiefinansieringssystemet, nämligen att det dels tillgodoser behovet av kvantitativ rekrytering, dels leder till ett positivt urval bland dem som avlagt grundexamen, dels möjliggör heltidsstudier utan att detta skall behöva innebära avsevärda upppoffringar i fråga om levnadsstandard. Mot denna bakgrund framhåller utredningen att nivån på studiestödet till doktorander måste avpassas så att den som avlagt grundexamen finner forskarutbildning vara ett tänkbart alternativ till yrkesverksamhet. Jag finner — liksom bl. a. statskontoret och reservanterna i universitetskanslersämbetets styrelse — att dessa allmänna krav, som jag i princip ansluter mig till, i allt väsentligt kan tillgodoses inom ramen för det studie-sociala system som f. n. tillämpas.

Jag föreslår att de nuvarande licentiand- och doktorandstipendierna ersätts av ett enhetligt doktorandstipendium. I konsekvens med vad jag tidigare förordat beträffande reformering av forskarutbildningen finner jag att detta stipendium bör få innehåsa av en doktorand under sammanlagt högst fyra år. Stipendiet bör delas ut för ett år i sänder. Jag räknar därvid med att frågan om förnyat stipendium skall prövas mot bakgrund av de studieresultat som vederbörande doktorand har uppnått. Utgångspunkten bör vara att doktoranden skall kunna väntas avlägga doktorsexamen inom en nettostudietid av fyra år.

Inför statsmakternas ställningstagande till forskarutredningens förslag har under senare år antalet licentiand- och doktorandstipendier — innevarande budgetår sammanlagt 935 — hållits i stort sett oförändrat. Som tidigare framgått har tillströmningen till forskarutbildning — framför allt licentiatstudier vid filosofisk fakultet — ökat kraftigt under 1960-talet. En fixering av den maximala tiden för innehav av stipendium till fyra år kan väntas medföra att antalet studerande som erhåller stipendium efter ett genomförande av det stipendiesystem jag här förordat blir större än f. n. Den starka tillströmningen av studerande motiverar emellertid att antalet stipendier successivt höjs. Jag återkommer till denna fråga i det följande vid min anmälan av vissa anslagsfrågor.

De nuvarande licentiand- och doktorandstipendierna utgår med resp. 6 500 och 9 500 kr. för läsår. Läsåret anses i detta sammanhang omfatta nio månader.

Fr. o. m. budgetåret 1964/65 har de studerande möjlighet att erhålla s. k. tilläggsstipendium under de tre resterande månaderna av året. Därutöver har stipendiaterna — som redan nämnts — rätt att på samma villkor som övriga studerande erhålla studiemedel, varvid stipendiet räknas som inkomst. Det sammanlagda värdet — exklusive eventuella barntillägg enligt studiemedelsförordningen — av det skattefria studiestödet kan således för innehavare av licentandstipendium beräknas uppgå maximalt till f. n. ca 14 000 kr. per år. Motsvarande belopp för doktorandstipendiat är närmare 15 500 kr. Till bilden hör vidare att stipendiat har rätt att förena stipendium med förvärvsarbete av relativt betydande omfattning, något som — enligt det material forskarutredningen samlat in — också utnyttjas. Denna rätt bör emellertid begränsas, om en effektivisering och förkortning av forskarutbildningen skall kunna nås. En sådan skärpning bör kombineras med en ökning av det direkta studiesociala stödet, så att behovet av förvärvsarbete parallellt med studier-na faller bort eller starkt minskar.

I det studiesociala stödet bör — som framgår av vad jag redan anfört — ingå dels studiemedel, dels doktorandstipendium. Studiemedlen bör därvid, med ändring av vad som nu gäller, få utgå utan reducereing på grund av doktorandstipendiet. Den återbetalningsfria delen av studiestödet till doktoranderna bör bestämmas till 12 500 kr. per år, dvs. ungefär samma belopp som f. n. sammanlagt kan utgå i doktorandstipendium och tilläggsstipendium. Eftersom innehav av doktorandstipendium enligt vad jag nyss förordnat inte kommer att påverka rätten till studiemedel, kommer studiemedlen till ifrågavarande doktorander att enligt gällande bestämmelser omfatta ett återbetalningsfritt studiebidrag av 1 750 kr. per år. Med hänsyn härtill finner jag att doktorandstipendiet bör bestämmas till 10 750 kr. per år. Mitt förslag innebär att det sammanlagda studiestödet — inklusive den återbetalningspliktiga delen av studiemedlen — för innehavare av det nya doktorandstipendiet kan uppgå till 18 870 kr. per år vid nu gällande basbelopp. Härutöver utgår i förekommande fall barntillägg enligt studiemedelsförordningen. Jag vill i detta sammanhang erinra även om de förbättringar inom familjepolitikens område som beslutats av 1968 års riksdag (prop. 42, SU 101, rskr 253).

Vad jag här förordnat om doktorandstipendiets storlek och om studiemedel till innehavare av doktorandstipendium bör gälla fr. o. m. den 1 juli 1969 för den som bedriver studier enligt den nya studieordningen. De nuvarande licentand- och doktorandstipendierna bör ersättas — i den takt de blir lediga — med motsvarande antal doktorandstipendier av 10 750 kr. per år. Jag avser att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser som skall möjliggöra en mjuk övergång till det nya systemet för studiefinansieringen. Den som innevarande läsår innehar licentand- eller doktorandstipendium enligt hittillsvarande regler och som kommer i fråga till förlängt innehav av stipendium bör sålunda medges rätt att välja mellan att även i fortsättningen erhålla stipendium enligt dessa regler eller att gå över till det nya system som jag här förordnat. Den individuella övergången till det nya stipendiesystemet bör ske samtidigt som vederbörande går över till den nya studieordningen. Vad jag förordnat i fråga om studiemedel kräver en änd-

ring av 11 § studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401). I enlighet härmed har inom utbildningsdepartementet utarbetats förslag till förordning om ändring i studiemedelsförordningen.

Rätten att erhålla studiemedel är enligt studiemedelsförordningen begränsad till högst 16 terminer. Om särskilda skäl föreligger kan dock studiemedel utgå för längre tid. Som sådana särskilda skäl bör — liksom hittills — kunna räknas att den studerande bedriver framgångsrika doktorandstudier.

Utredningen har vid sitt ställningstagande för ett lönesystem lagt stor vikt vid de förmåner av socialförsäkringskaraktär som en doktorand med studielön automatiskt skulle erhålla. Med en lösning enligt det stipendiealternativ som jag förordar får doktoranden inte utan vidare sistnämnda förmåner. Jag finner det emellertid angeläget att doktorandstipendium förenas med det efterlevandeskydd som erbjuds inom ramen för statens grupplivförsäkring. Den som uppbär doktorandstipendium bör enligt min mening anslutas till denna försäkring på i huvudsak samma villkor som f. n. gäller för den som genomgår av staten anordnad omskolningskurs. Jag förordar efter samråd med chefen för civildepartementet att Kungl. Maj:t inhämtar riksdagens bemyndigande att vidta härför erforderliga åtgärder. Det ankommer i övrigt på Kungl. Maj:t att vid bifall till vad jag förordar rörande studiefinansieringen meddela de bestämmelser som behövs.

Utskottet

Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag, såvitt här är i fråga, och får därför hemställa,

att riksdagen antager förslaget i proposition nr 31 om ändring i studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401).

Stockholm den 6 maj 1969

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand (s), Lars Larsson (s), Eric Carlsson (cp)*, Ivar Andersson (s)*, fru Grethe Lundblad (s), herrar Axelson (fp) och Blomquist (m);

från andra kammaren: herrar Lundberg (s), Gustavsson i Alvesta (cp)*, fröken Wetterström (m), fröken Sandell (s), herr Fredriksson (s), fru Skantz (s), herr Göransson (s) och fru Fränkel (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.